

Kui Riigikantselei töötaja Piia Heinla 5. aprillil 1999 oma esivanemate uurimiseks 5752 krooni välja käis, oli Siseministeeriumi perekonnaseisuosakond (juhataja Kersti Hiedel) ja selle arhiiv (juhataja Svetlana Toots) genealoogilisi allikmaterjale juba aastaid uurijate eest peidus hoidnud. Genealoogia Seltsi liige Piia Heinla ostis talle huvi pakkunud mikrofilmid USAst. Samal ajal seisis samad Hiiumaa kihelkondade personaalraamatutest kopeeritud mikrofilmid sealsamas Toompea lossis.

Sealsamas Toompea lossis hoiti ka personaalraamatute originaale. Neid raamatuid hakati pidama 1850ndatel aastatel luteri kiriku eestvõttel, et massilise õigeusku siirdumise ajal oma koguduse liikmete üle täpsemat arvestust pidada. Et kirja pandi perede kaupa kõik luterlased, on personal-raamat hindamatu allikmaterjal peaaegu igale suguvõsaurijale.

Pärast kirikukihelkondade likvideerimist 1926 jagati kirikuraamatud kahe arhiivi vahel – esimene eksemplar (sh. personaalraamatute ainueksemplarid) Toompeale, teine Tartusse. Teadlikumad tarbijad (väliseestlased ja baltisakslased) pöördusid ka nõukogude ajal Toompeal asuva Perekonnaseisuameti arhiivi poole, et oma sugupuud võimalikult täpselt välja uurida lasta.

Laulva revolutsiooni turvil kopeeriti kirikuraamatud mikrofilmidele. Kopeerimist finantseeris Viimse Aja Pühakute Jeesuse Kristuse kirik (mormooni kirik, peakorter USA Utah osariigi pealinnas Salt Lake Citys), et Eesti inimesi oma kiriku hingekirja õnnistada. Pärast kopeerimise lõpetamist jätsid mormoonid Eesti suguvõsaurijate tarbeks maha täiskomplekti mikrofilme koos kaasaegse lugemisaparaadiga. Kingitus jäi Siseministeeriumi valdusse, genealoogiaseltsi sellest ei informeeritud.

Suguvõsaurijad personaalraamatute koopiatele juurdepääsu ei saanud, originaalidest rääkimata. Uurimistöö korraldamiseks hakkas selts 1995. aastal USAst mikrofilme ostma. Rahalist abi andsid ka Soome suguvõsaurijad. Perekonnaseisuameti arhiivi infomonopoli väärtus tõusis, arhiivijuhataja asetäitja Piret Põldmäe asutas perefirma ja kasutas ametiseisundit (sh. riiklike blankette) oma äritegevuse edendamiseks.

Arhiiviseadus (1998) lõpetas nõukogude võimu, Perekonnaseisuameti arhiivi hakkasid julgemini sisenema ka kohalikud suguvõsaurijad. 1999. aasta lõpus tõi Signe Tael pommudise – seal tolmab kapitäis mikrofilme koos lugeriga, mis mormoonid kinkisid võimaluse eest Eesti kirikuraamatuid ümber pildistada.

Avalikkustasime selle Ants Roometsaga Eesti Raadio otsesaates 2000. aasta märtsis. TV1 tegi mõni päev hiljem minuga ka selleteemalise intervjuu, ent eetrisse see ei jõudnud – küllap läks sõltumatu televisioon Siseministeeriumist asja üle küsima.

Aprillis 2000 toimus Siseministeeriumis nõupidamine, millest võtsid osa rahvastiku asekanstler Tiit Sepp, rahvastikutöingute osakonna juhataja Kersti Hiedel, arhiivibüroo juhataja Svetlana Toots ja allakirjutanu. Lepiti kokku, et juurdepääs personaalraamatutele avaneb pärast arhiivi kolimist Toompealt Pikale tänavale.

Rahvustoimingute arhiiv sai sügisel 2000 küll kaasaegsed hoidlad ja liikuvad riulid, aga genealoogiliseks uurimistööks püstitati üha uusi barrikaade. Rahvastiku asekanstler soovitas meilgi Euroopas ringi vaadata, kui keeruline olevat seaduste

rägastik ümber genealoogia – seadused suisa keelavat suguvõsaurimise. Paraku oli Euroopa kogemuse uurimise tulemuseks arusaam, et Venemaal jm. Ida-Euroopas on piirangud genealoogia allikatele ammu maha võetud ja viimane mohikaanlane on Eesti Vabariik. Tegelikult pani asja paika juba esimene reaktsioon Rootsist: Eesti Vabariigi Siseministeeriumil soovitati oma ambitsioonidele Euroopast tuge mitte otsida ja vabastada suguvõsaurimine pool sajandit kestnud piirangutest.

Asekantsler ise käis Soomes asja uurimas. Ei usu, et ta oma ideedele toetust leidis. Tampere Linnaraamatukogus näiteks on hästisustatud genealoogia osakond, kus iga soovija kõikvõimalikke allikmaterjale ja aparate piiranguteta kasutada võib. Samamoodi on asi korraldatud teisteski Soome läänikeskuses, seda on meie uurijatele tutvustatud. Helsingi kesklinnas on Soome Genealoogia Seltsi avalik raamatukogu, riik toetab seltsi igati. Sellest tuleb Eesti suguvõsaurijatel veel kaua unistada.

Seltsi juhatus ei osanud ministeeriumi juriidikat seltsi liikmetele enam adekvaatselt selgitada. Aastate jooksul saime ju Tartus Eesti Ajalooarhiivis kirikuraamatuid lugeda, ilma et meid mõne seaduse rikkumises süüdistatud oleks.

Ajalooarhiivis hoiulolevad meetrikaraamatud ja hingeloendid moodustavad lõviosa genealoogia allikatest. Seetõttu Siseministeeriumi soovunelm juurdepääsupiirangute püstitamisest personaalraamatutele ei pea vett, sest neis sisalduv moodustab vaid väikese osa kirikuraamatutesse kirjapandust. Pealegi on meie seltsi valduses umbes kolmandikust personaalraamatutest tehtud mikrofilmid (tänu sajale tuhandele kroonile ja mormoonide vastutulelikkusele), nende lugemist aga ministeerium keelata ei saa.

Usus "heasse tsaari" kutsusime seltsi aastakoosolekule ministri enda, see kohtumine toimus Viljandis 17. märtsil 2001. Paraku kõlas hr. Tarmo Looduse suust sama jutt seaduslikest piirangutest genealoogharrastusele. Seltsi liikmed lahkusidki aastakoosolekult teadmise, et nõukogude ajast nii tuttavad piirangud on jälle jõus.

Õnneks taipas minister ka ise, et Viljandis jäi midagi rääkimata. Mais toimuski uus kohtumine, sellest võtsid osa ühelt poolt seltsi esindus (mina, Ants Roomets, Harry Tuulik, Are Saarne ja Vello Saal) ning teiselt poolt minister Loodus, asekantsler Sepp ja arhiivi juhataja Toots. Sellelt kohtumiselt jäi kõlama ministri lubadus, et 2001. a. jaanipäevast saavad suguvõsaurijad juurdepääsu personaalraamatutele.

Lubaduseks see jäigi – meie lootus ilmselt ei pidanudki täituma. Asjale pani punkti juulikuus arhiivijuhatajat asendanud Piret Põldmäe: minister ei saa midagi sellist lubada ja mul ei tasu selles küsimuses ministeeriumit rohkem tülitada.

Kalle Kesküla, Eesti Genealoogia Seltsi juhatuse esimees

27.08.2001